

Офіційний вісник. – 2006. – № L 157 – ст. 1-7 – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1443256791481&uri=C ELEX:32006R0816>.

9. Кириченко Т.С. Захист патентного права на основі формули винаходу : дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т.С. Кириченко ; Нац. ун-т внутріш. справ. – Х., 2005. – С. 160.

10. Request for a Compulsory License on 30 January 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://givec.jinbo.net/Request_for_CL_Final_version.htm.

11. Authorisation for exploitation of patented invention in Malaysia on 23 October 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cptech.org/ip/health/c/malaysia/arv-license.html>.

12. Рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 10.08.2011 у справі № 2-49/11 «За позовом особи 1 [та ін.] до публічного акціонерного товариства «Фармстандарт-Біолік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20081769>.

13. Carlos Correa Trade related aspects of intellectual property rights a commentary on the TRIPS Agreement / Correa Carlos. – New York: OXFORD University Press. – 2007. – 573 p.

УДК 346.11;347.129

ПРИНЦИП ПРОПОРЦІЙНОСТІ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ЗАСАДА РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY AS A CONCEPTUAL BASIS FOR DEVELOPMENT OF CIVIL RELATIONS

Осадчук С.С.,
к.ю.н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

У статті висвітлюються змістовні характеристики принципу пропорційності як складника верховенства права і концептуальної засади розвитку цивільно-правових відносин. Підкреслено необхідність застосування вимог принципу пропорційності в національному цивільному та господарському праві, оскільки це сприятиме ствердженню верховенства права, демократичних цінностей, правової держави в сучасній Україні.

Ключові слова: верховенство права, принципи права, принцип пропорційності, суб'єкти правозастосування, Європейський Суд з прав людини, ЄКПЛ, права людини, баланс інтересів, справедлива рівновага.

В статье раскрываются содержательные характеристики принципа пропорциональности как составляющей верховенства права и концептуальной основы развития гражданско-правовых отношений. Подчеркнута необходимость использования требований принципа пропорциональности в национальном гражданском и хозяйственном праве.

Ключевые слова: верховенство права, принципы права, принцип пропорциональности, субъекты правоприменения, Европейский Суд по правам человека, баланс интересов, справедливое равновесие.

The article provides substantial description of proportionality principle, as a component of the supremacy of law, and as a conceptual basis for development of civil relations. It emphasizes the necessity of application of the proportionality principle in national civil and economic law, as it facilitates the assertion of supremacy of law, democratic values and lawful state in modern Ukraine.

The issue of the supremacy of law and its substantial description, to which proportionality principle belongs, and its features and requirements were worked out by such Ukrainian scholars – S. Golovaty, V. Gradova, Y. Zinchenko, M. Patey-Bratasyuk, S. Pogrebnyak, O. Shpakovych, S. Shevchuk, G. Yudkivska and others. Though the study of this principle in civil and economic law, and its application in practice by our lawyers must be increased, especially in the light of Ukrainian striving to integrate into Europe.

Principle of proportion is Ukrainian version of principle of proportionality that was accepted in European Law, aims to provide reasonable balance of private and public interests in law regulation, therefore curtailing of rights must be substantial, and methods of its accomplishment must be reasonable and least burdensome towards individuals whose rights are being curtailed. Taking this into consideration, doctrinal features of this principle in the view of the system of requirements of its application come to this – the goal of establishing certain limitations must be lawful and substantial; limitations must be reasonable; the application of limitations must provide reasonable balance of private and public interests.

The author emphasizes that European Court of Human Rights greatly contributed to the development of the proportionality principle.

It states that certain requirements of proportionality principle already allocated in national law acts, namely, in the Constitution of Ukraine, in the Code of Practice, in the Economic Code of Practice, and in the Code of Administrative Procedure of Ukraine.

It shows its application in the courts, where by means of the law they curtail the rights, and appear to be evaluators of curtailing imposed by judicial rulemakers.

Key words: supremacy of law, principles of law, proportionality principle, subjects of law enforcement, European Court of Human Right, European Commission of Human Rights, human rights, balance of interests, fair balance.

Стриженовою проблемою правового реформування в сучасній Україні має стати ствердження принципу верховенства права, що означає регулювання засобом права, яке не тотожне законові, взаємовідносин між всіма учасниками правових відносин: людиною й суспільством, суспільством та державою, соціальними групами суспільства, між людиною та людиною. За допомогою права народ, суспільство здійснюють контроль над державною владою, утримують її під контролем суспільства.

Проблему верховенства права, його змістовно-сміслових характеристик, до яких належить і принцип пропорційності, його сутнісні риси та вимоги, розробляли такі українські науковці, як: С. Головатий, В. Градова, Ю. Зінченко, М. Патеї-Братасюк, С. Погребняк, О. Шпакович, С. Шевчук, Г. Юдківська та інші [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9]. Проте дослідження цього принципу в цивільно-правовій та господарсько-правовій науці, застосування його особливо у практичному вимірі нашими правознавцями має бути інтенсифіковано.

Верховенство права як мегапринцип (С. Головатий) має достатньо складний змістовно-смысловий вимір. Це доволі непроста для розуміння в нинішніх українських умовах проблема, оскільки трактування верховенства права є дуже неоднозначним. Верховенство права в одному випадку отожднюється з верховенством закону, в іншому, навпаки, – з правами людини, ще в іншому – зі справедливістю чи стандартами права тощо [10;11;12]. Вияснити достеменно, в чому ж полягають сутнісні характеристики верховенства права, важливо, оскільки без цього реалізувати його на практиці, перетворити з декларації на дійсність неможливо. Щоб реалізувати, треба знати, а що ж саме має бути реалізованим: верховенство закону, який втілює волю влади, права людини, справедливість, стандарти права тощо.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що дотичною до цієї проблеми є проблема правової доктрини. Ми погоджуємося цілком із С. Головатим, який зазначає, що «... лише доктрина верховенства права, вибудована на доктрині природного права, дає можливість не тільки збагнути саму її сутність достеменно до традицій тих юридичних культур, у рамках яких вона виникла, розвивалася й удосконалюється нині, а й опанувати всі механізми практичного застосування, сформованого саме на такій доктринальній основі юридичного принципу, і запустити їх у дію, що врешті-решт дає змогу досягти практичного втілення цього принципу в життя (курсив – авт.)» [1, с. 28-29]. І далі – категорично: «...будь-які спроби українських авторів тлумачити сам принцип верховенства права інакше, ніж на основі класичної концепції А. Дайсі та на основі теорії природних прав людини, мають бути відкинута як науково неспроможні (необґрунтовані)» [1, с. 30]. Як зазначав Г. Лаутерпахт, «природно-правові теорії не побудовані на споглядальних, вольових висновках. Вони із самого початку виявилися узагальненням практичного досвіду» [14, с. 118].

На підставі аналізу наукових джерел, можемо зробити висновок, що принцип верховенства права належить сприймати все-таки як інтегральний принцип права, як мегапринцип чи метапринцип: він у своїй еволюції, окрім віднесених до його змісту ще А. Дайсі принципу *nullum crimen sine lege* (що становить перший елемент його доктрини), принципу рівності перед законом (що є другим елементом доктрини А. Дайсі), увібрав у себе й інші добре відомі універсальні принципи права, які розкривають його зміст: «принцип законності, принцип поділу влади (розподілу владних повноважень), принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип основоположних прав і свобод людини, принцип *nulla poena sine lege*, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду тощо» [2].

Окрім цього, нам видається слушною позиція тих науковців, які вважають, що реалізація верховенства права в рамках будь-якої юридичної системи неможлива без наявності тієї сукупності відповідних юридичних інститутів та юридичних механізмів і процедур, за допомогою яких створюється теоретична основа та інституційна складова ефективного захисту основоположних прав і свобод людини [1; 2; 7; 11; 12].

Суть змісту принципу правовладдя – це «категоричне і беззастережне заперечення будь-якого прояву свавільного та егоїстичного людиновладдя» [1; 2]. Усвідомлюючи цю суть, можна зрозуміти, наскільки важливою для нинішньої України, в якій так багато чиновницького свавілля та несправедливості, є реалізація принципу верховенства права.

Сучасні дослідники верховенства права і юристи-практики працюють над розробкою таких складників верховенства права, як принципи пропорційності та субсидіарності [7; 8; 9; 15], які донедавна в українському правознавстві великого інтересу у дослідників не викликали.

Євроінтеграційні прагнення України мають підсилити інтерес українських науковців до розроблення проблематики верховенства права, його елементів.

Досліджуючи витоки принципу пропорційності, науковці стверджують, що вони знаходяться в правовій системі Німеччини. У німецькому Кодексі публічного права уже звучала ідея пропорційності, яка означала по суті обмеження розсуду державних органів під час здійснення поліцейських функцій. Поставивши свій правовий розвиток на природно-правові засади, вони могли використовувати лише необхідні засоби для забезпечення громадського порядку та безпеки.

Після Другої світової війни німці почали формувати природно-правові засади свого правового розвитку. У 1965 р. Федеральний конституційний суд Німеччини в одному зі своїх рішень назвав принцип пропорційності у ФРН «неписаним конституційним принципом, що походить із принципу верховенства права, і у дійсності, з природи основних прав» [4], які відображають загальне право на свободу громадянина від держави і підлягають обмеженню державними органами лише у разі «переслідування абсолютно необхідного публічного інтересу» [4]. Тобто тут ідеться про баланс приватного та публічного інтересів. Далі стверджується, що принцип пропорційності є наслідком принципу правової держави, випливає із суті основних прав, «які є вираженням загального права на свободу громадянина по відношенню до держави, тобто основні права громадянина можуть бути обмежені державною владою лише у тому разі, коли це життєво необхідно для захисту суспільних інтересів» [4].

Прямого закріплення принципу пропорційності у Конституції ФРН немає, але «опосередковано його застосування прочитується, напр., у ч.3 ст.14 у визначенні обмежень на право власності: «Відчуження власності допускається тільки в цілях загального блага. Відшкодування визначається на підставі справедливого врахування інтересів суспільства та зацікавлених осіб» [9].

Європейська Конвенція з прав людини (далі – ЄКПЛ) та рішення Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) мають становити ідеологічно-правову основу для здійснення правосуддя в Україні. У низці постанов Пленуму Верховного Суду України, в яких надавалися роз'яснення законодавства судам загальної юрисдикції, відбулося фактичне закріплення цього положення ще до прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Національним судам належить не тільки ефективно захищати людину, а й самим діяти так, щоб не порушувати права, які гарантовані Конвенцією [13]. Приведення у відповідність існуючого механізму захисту прав та свобод до європейських стандартів, вважають науковці, зробить можливим утілення практики ЄСПЛ [12].

У наукових джерелах підкреслюється, що принцип пропорційності як необхідний складник верховенства права знайшов своє вираження у ст.18 ЄКПЛ. Вона забороняє Високим Договірним Сторонам обмеження прав людини поза тими межами і в інших цілях, які встановлені даним правовим актом. «Тобто обмеження прав людини не може бути безмежним, надмірним і безпідставним», – наголошує В. Градова [3].

Принцип пропорційності виражає положення ст. 15 ЄКПЛ про те, що не всі права людини є абсолютними (ст. 15), тобто держава має право їх обмежувати під час війни або іншої небезпеки для суспільства. Це обмеження можливе лише в тих межах, які продиктовані гостротою становища, і з обов'язковим урахуванням того, що запроваджені заходи не суперечать зобов'язанням цієї держави щодо принципів міжнародного права.

Дослідники принципу пропорційності синонімами пропорційності вважають розмірність, адекватність, сутнісними рисами – необхідність, всебічну обґрунтованість, відповідність меті тощо [15]. Обмеження прав людини

можливе тоді, «коли це дійсно необхідно, і тільки в такому обсязі, в якому її (держави – авт.) заходи будуть співмірними з поставленою метою. Іншими словами, у цій сфері проголошується і діє принцип пропорційності (розмірності, адекватності)» [4, с. 83-89].

Стверджуючи демократичні цінності, ЄСПЛ наголошує на вимозі, що обмеження повинно бути «необхідним у демократичному суспільстві» [16] напр., у Рішенні у справі «Санді Тайме проти Сполученого королівства» від 26 березня 1979 р., у п. 65, зазначено, що «Суд має переконатися у тому, що втручання з огляду на факти і обставини конкретної справи, яку він розглядає, справді було необхідним» [17].

ЄСПЛ, використовуючи принцип пропорційності, у своїх рішеннях розвинув цей принцип як принцип прецедентного права стосовно окремих прав людини. Зокрема, Суд розвинув цей принцип щодо питання втручання держави у право власності, як зазначають Ю. Зінченко, Т. Фулей, О. Шпакович [4; 9; 16]. Суд, звернувшись до концепту «інтереси суспільства», неодноразово зазначав, що втручання у право власності має відповідати цим інтересам, тобто Суд неодноразово акцентував на принципі балансу інтересів особи та суспільства. Це втручання буде виправданим, якщо буде врівноважуватися з вимогами захисту основних прав та свобод людини, бути законним, відповідати принципу справедливості, – це невід’ємна вимога усієї ЄКПЛ (п.78).

ЄСПЛ у рішенні за позовом «Спорронг і Лоннрот» розвинув і доповнив критерії допустимості втручання держави у майнові права принципом справедливої рівноваги між вимогами суспільного інтересу та вимогами захисту основних прав приватних осіб. Цей принцип став підґрунтям усієї наступної практики застосування ст.1 Протоколу № 1 до ЄКПЛ [9, с. 323].

У Рішеннях ЄСПЛ у справах: «Грецькі нафтопереробні заводи «Стран» та Стратіс Андреадіс проти Греції» від 21 листопада 1994 р. (заява № 13427/87 – позбавлення власності без належної компенсації); «Тре Тракторер Актіболаг проти Швеції» від 7 липня 1989 р. (серія А, № 159 – позбавлення ліцензії, необхідної для здійснення підприємницької діяльності); «Бурдов проти Росії» від 7 травня 2002 р. (заява № 59498/00 – неможливість одержати належні до виплати суми); «Елія СРЛ проти Італії» від 2 серпня 2001 р. (заява № 37710/97 – заборона будівництва на земельній ділянці упродовж багатьох років, накладена у зв’язку з майбутнім вилученням ділянки для створення парку) та ін. зазначено, що:

– втручання у право власності допустиме лише тоді, коли воно переслідує легітимну мету в суспільних інтересах;

– втручання в право безперешкодного користування своїм майном також передбачає «справедливу рівновагу» між інтересами суспільства та необхідністю дотримання фундаментальних прав людини [16, с. 27-28].

Принцип пропорційності ліг в основу низки Рішень ЄСПЛ по справах українських заявників. Зокрема, показовим прикладом того, що, відповідаючи інтересам суспільства, певна дія, вчинювана органами влади, все одно може порушувати права особи через її непропорційність (курсив – С.О.), може бути Рішення ЄСПЛ у справі «Україна-Тюмень» проти України» від 22 листопада 2007 р. (заява 22603/02) [18].

ЄСПЛ у Рішенні по справі «Рисовський проти України» від 20 жовтня 2011 р. (заява № 29979/04) [19], зазначає Т. Фулей, визнає порушення п.1 ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ст.1 Першого протоколу до Конвенції та ст.13 Конвенції у справі, пов’язаній із земельними правовідносинами; у цій справі також викладено окремі стандарти діяльності суб’єктів владних повноважень, зокрема, розкрито елементи змісту принципів «доброго врядування» (курсив – С.О.) [16, с. 24].

Порушення «справедливого балансу» між вимогами публічного інтересу та захистом права на мирне володіння майном побачив ЄСПЛ у справі «Інтерсплав проти України» від 9 січня 2007 р. (заява № 803/02). ЄСПЛ було визнано порушення ст.1 Першого протоколу, оскільки фактично було допущено постійні затримки відшкодування і компенсації поряд із відсутністю ефективних засобів запобігання або припинення такої адміністративної практики, так само як і стан невизначеності щодо часу повернення коштів заявника [16].

ЄКПЛ є частиною національного законодавства України, а тому має застосовуватися у правовій практиці. Судовий прецедент в Україні як джерело права фактично не використовується. Науковці слушно зазначають, що лише в останнє десятиліття на науковому рівні спостерігається рух до визнання судового прецеденту під час застосування практики Європейського суду як вторинного джерела права, але це вимагає істотних змін в усталеній традиції правозастосування [23], а також зміни законницького мислення, сформованого на державоцентричних засадах у тоталітарну та посттоталітарну епоху, на правове (природно-правове) мислення [26].

У своїх постановках і рішеннях Європейський Суд час від часу наголошує, що: «Конвенція не є статичним правовим актом, вона відкрита для тлумачення у світлі сьогодення»; «предмет і мета Конвенції як правового акта, що забезпечує захист прав людини, вимагає, щоб її норми тлумачилися, тобто еволюціонувало їх розуміння в правосвідомості суспільства, і застосовувалися так, щоб зробити її гарантії ефективними і реальними» [22, с. 132].

Українські науковці відзначають, що останнім часом українські судді все більше звертають увагу на практику Європейського суду з прав людини, посилаючись на неї у своїх рішеннях [8; 16]. Окрім того, наголошується, що практику мають вивчати та активно використовувати суди всіх рівнів та юрисдикцій, у тому числі й Конституційний Суд України (далі – КСУ) як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні. Час від часу КСУ використовує практику Європейського Суду з прав людини узагальнено, посилається на принципи, якими керується ЄСПЛ.

Дослідники зазначають, що конституційний принцип пропорційності, який є загальноправовим принципом, будучи складником загальноправового принципу верховенства права, містить вимоги, що адресовані, насамперед, законодавцям, але не лише йому, а й судам, які, застосовуючи закон, уводять обмеження прав і виступають оцінювачами обмежувальних дій нормотворців [9, с. 324].

Цей принцип надає достатньо великий ступінь розсуду, оскільки дозволяє судам самостійно визначати, чи є обмежувальний захід, вибраний державою, адекватним для досягнення мети [9; 16]. С. Погребняк зазначає, що, використовуючи цей принцип, судді поступово (від рішення до рішення) розробляють систему критеріїв щодо меж правомірного втручання законодавця в те чи інше право [25, с. 332].

Принцип пропорційності, як загальноправовий, адресований не лише суб’єктам правозастосування, але й законодавцям. Окремі вимоги принципу пропорційності закріплено в національних правових актах, зокрема в чинній Конституції України. Так, в ст.ст.13, 41 йдеться про те, що втручання у право власності допустиме лише тоді, коли воно переслідує легітимну мету в суспільних інтересах, виключно «з мотивів суспільної необхідності»; втручання в право безперешкодного користування своїм майном передбачає «справедливу рівновагу» між інтересами суспільства та необхідністю дотримання фундаментальних прав людини, на чому неодноразово наголошував ЄСПЛ.

Подивимося детальніше, як виражено вимоги принципу пропорційності в статтях Конституції України. Зокрема, ч.3 ст.13 чинної Конституції України стверджує, що «Власність не повинна використовуватися на шкоду людини та суспільству».

Частина 4 ст.13 акцентує, що «держава забезпечує захист усіх суб'єктів права власності та господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом».

У частинах 5,6 статті 41 Конституції України наголошено, що «Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності (курсив – С.О.), на підставі і в порядку, встановленими законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану».

Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду (курсив – С.О.) у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом» [24].

Наголошує на балансі приватного та суспільного інтересів в плані використання власності ч.7 ст.41 чинної Конституції України: «Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі» [24].

Ці та інші вимоги принципу пропорційності конкретизовано також у Цивільному процесуальному, Господарському процесуальному кодексах та Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України).

Показовим є те, що КАС України передбачає умови застосування пропорційності у процесі розгляду справ про оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, звертаючи увагу на необхідність оцінки рішень чи дій суб'єкта владних повноважень з точки зору дотримання балансу між будь-якими несприятливими на-

слідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких вони спрямовані (п. 8 ч. 3 ст. 2 КАС).

Ю. Євтушок, досліджуючи використання принципу верховенства права національними судами загальної юрисдикції, дійшла висновку, що цей принцип – «...новий та недостатньо осмислений інструмент судового контролю, про що свідчить низка судових рішень у різних видах судочинства, наслідком чого є надмірне втручання у права та свободи осіб, необгрунтоване обтяження приватних інтересів чи навіть повне їх ігнорування, надання безпідставної спроби підготувати національний суддівський корпус до переваги захисту публічних інтересів, що призводить до свавілля, незахищеності, дисбалансу у суспільстві, порушення справедливості, верховенства права, правової визначеності» [15, с. 14]. Цей висновок промовисто свідчить про те, наскільки нині важливо інтенсифікувати наукове дослідження цього принципу і підготувати національний суддівський корпус до його адекватного застосування. Очевидно, що якісні зміни має пережити українська правнича освіта. Принаймні державоцентрична модель її, ґрунтована на законницьких (легістських) засадах, має поступитися гуманістично-антропоцентричній, ґрунтованій на природно-правових засадах.

Європейський вибір України потребує відповідних змін не тільки у правовій системі держави, а й у правовому мисленні населення країни для досягнення цієї мети. Науковці слушно зазначають: «щоби стати повноцінними суб'єктами міжнародного права де-факто, а не тільки де-юре, необхідно наповнити наявну державно-правову форму відповідним змістом» [23, с. 88]. Для цього необхідно переосмислити також і роль правових принципів у правовому розвитку, оскільки вона далеко не така другорядна, як донедавна вважалося.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головатий С. Верховенство права, або ж правовладдя: вкотре про доктринальні манівці вітчизняної науки / С. Головатий // Право України. – 2010. – № 5. – С. 64–75.
2. Головатий С. П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави та права; історія політичних та правових вчень» / С. П. Головатий. – К., 2009. – 44 с.
3. Градова В.Г. Ідея верховенства права в українській правовій традиції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / В.Г. Градова. – Київ, 2013. – 19 с.
4. Зінченко Ю.О. Історія становлення принципу пропорційності / Ю.О.Зінченко // Держава і право. Юридичні та політичні науки. – 2009. – Вип.46. – С. 83–89.
5. Патеї-Братасюк М.Г. Верховенство права в українському судочинстві: проблема духовно-інтелектуального виміру / М. Г. Патеї-Братасюк // Розвиток вітчизняних правових інститутів в умовах демократичних процесів. – К., 2010. – С.140–162.
6. Патеї-Братасюк М. Г. Верховенство права як засадничий принцип правової нормотворчості / М. Г. Патеї-Братасюк // Розвиток вітчизняних правових інститутів в умовах демократичних процесів. – К., 2010. – С. 114–125.
7. Погребняк С. Основоположні принципи права : автореф. дис... докт. юрид. наук [Електронний ресурс] / С. Погребняк. – Харків, 2009. – Режим доступу : <http://wwwhttp://bihun.in.ua/ua/jushits/jurhit/article/680/>.
8. Юдківська Г. Деякі проблеми застосування практики Європейського Суду з прав людини в Україні / Г. Юдківська // Право України. – 2011. – №7. – С. 74–79.
9. Шпакович О. Принципи субсидіарності та пропорційності у праві Європейського Союзу / О. Шпакович // Право України. – 2012. – № 3–4. – С. 321–328.
10. Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка [та ін.]. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2008. – 344 с.
11. Козюбра М.І Принцип верховенства права має нерозривно пов'язуватись із основними невідчужуваними правами людини, в яких матеріалізується ідея справедливості. – Інтерв'ю з М. Козюброю // Верховенство права. Законодавчий бюлетень. – К., IREX U-Media, 2005. – С. 33–38.
12. Білас Ю.Ю. Європейські стандарти прав людини в контексті правозастосування в сучасній Україні: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / Ю. Ю. Білас. – К., 2011. – 208 с.
13. Кампо В. Судова доктрина верховенства права: український досвід в європейському контексті [Електронний ресурс] / В. Кампо // Юридичний журнал. – 2008. – № 10. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3043>.
14. Роєнко М.М. Природа рішень Європейського суду з прав людини / М.М. Роєнко // Тези IV Міжнародної наукової студентської конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави». – Х.: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2009. – С. 117–120.
15. Євтушок Ю.О. Принцип пропорційності як необхідна складова верховенства права : автореф. дис.... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави та права; історія політичних та правових вчень» / Ю.О. Євтушок. – Київ, 2015. – 19 с.
16. Фулей Т. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві. Роздаткові матеріали / Т. Фулей. – Київ, 2013. – 52 с.
17. Рішення ЄСПЛ у справі «Санді Таймс проти Сполученого королівства» від 26 березня 1979 р., п.65. [Електронний ресурс]. – Режим доступу у: <http://medialaw.org.ua/library/sprava-sandi-tajms-proti-spoluchenogo-korolivstva/>.
18. Рішення ЄСПЛ у справі «Україна-Тюмень» проти України» від 22 листопада 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_596.
19. Рішення ЄСПЛ у справі «Рисовський проти України» від 20 жовтня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_854.

20. Рішення ЄСПЛ у справі «Інтерсплав проти України» від 9 січня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_194.
21. Там само...
22. Кононенко В.П. Рішення Європейського суду з прав людини як прецедент тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В.П. Кононенко // Право України. – 2008. – № 3. – С. 131–134.
23. Левченко О.І. Вплив процесів глобалізації та євроінтеграції на ефективність регулювання суспільних відносин в Україні / О. І. Левченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – № 2 (148). – С. 83–90.
24. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
25. Погребняк С. Основоположні принципи права : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави та права; історія політичних та правових вчень» / Погребняк Станіслав Петрович. – Х., 2009. – 433 с.
26. Патеї-Братасюк М.Г. Антропоцентрична теорія права / М.Г. Патеї-Братасюк. – К., 2010. – 395 с.

УДК 347.45/.47

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF CONTRACT LIFE MAINTENANCE

Розгон О.В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті визначено, що основними випадками невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків за договором довічного утримання є: 1) ненадання відчужувачу не тільки грошового утримання, але й відповідного догляду, якщо це передбачено умовами договору; 2) епізодичний характер (періодичні дії) утримання або надання допомоги частково чи певної допомоги, яка не є доглядом у розумінні вимог договору довічного утримання; 3) невиконання або неналежне виконання набувачем обов'язку поховання, оплати ритуальних послуг та встановлення надгробку за договором довічного утримання.

Ключові слова: опіка, піклування, опікування, допомога, спосіб, охорона, забезпечення прав та інтересів, підопічні особи.

В статье определено, что к основным случаям невыполнения или ненадлежащего выполнения приобретателем своих обязанностей по договору пожизненного содержания относятся: 1) непредоставление отчуждателю не только денежного содержания, но и соответствующего ухода, если это предусмотрено условиями договора; 2) эпизодический характер (периодические действия) содержания или предоставления помощи частично или определенной помощи, которая не является досмотром в понимании требований договора пожизненного содержания; 3) невыполнение или ненадлежащее выполнение приобретателем обязанности захоронения, оплаты ритуальных услуг и установки надгробия по договору пожизненного содержания.

Ключевые слова: опека, попечительство, попечение, помощь, способ, охрана, обеспечение прав и интересов, подопечные лица.

In the article find out practical worker of non-fulfillment properly of terms by agreement of permanent alimony. Certainly, that to the basic cases of non-fulfillment or improper implementation by purchaser of the duties by agreement of permanent alimony: 1) not grant to the alienor of not only money maintenance but also corresponding to examination, if it is envisaged by the conditions of the agreement; 2) episodic character (periodic actions) of maintenance or grant of help partly or to the certain help that is not examination in understanding of requirements of agreement of permanent alimony; 3) non-fulfillment or improper implementation by purchaser of duty of burial place, payments of ritual services and establishment to the tombstone, by agreement of permanent alimony. Opinion is expressed, that in practice there are violations of rights by this agreement outside both alienor and purchaser that needs attention at the conclusion of the real treaty and clear implementation of the duties by parties.

It is established that the contract of life maintenance occurs and abuse of their rights by disposing particularly in practice quite often there are times when disposing mainly from personal reasons, refused to take proper performance proposed purchaser – a situation known as «overdue creditor». There are cases when disposing departs to another place of permanent residence, for example, to another locality. Then the purchaser can not fulfill its obligations to the disposing and over time disposing submit a claim for termination of the contract of life maintenance (care) because it is not performed properly.

The emphasis that neglect or improper performance does not always lead to termination. Disposing a right to sue for damages and their amount is determined according to the monetary valuation specified in the contract. In exceptional cases it is possible to make a claim not to terminate the contract of life maintenance, and the obligation of the purchaser to fulfill obligations in kind undertaken by or for the recovery of monetary compensation of all types of financial security specified in the contract

Key words: guardianship, caring, custody, help, method, guard, providing of rights and interests, ward persons.

Практика застосування договору довічного утримання (догляду) породжує низку питань щодо реалізації прав сторін договору, які потребують свого теоретичного обґрунтування та практичного дослідження. На даний момент відносяться до найактуальніших положення, які достатньо чітко характеризували б практичні аспекти і випадки порушення прав сторін договору при невиконанні належним чином умов за договором довічного утримання.

Проблематиці договору довічного утримання присвячені наукові праці О. С. Йоффе, О. М. Великороді, О. І. Дзери, М. С. Долинської, Р. А. Майданика, І. В. Нестерової, І. Й. Пучковської, Р. О. Стефанчука, О. С. Яворської.

Метою статті є з'ясування на підставі аналізу судової практики основних проблем виконання договору довічного утримання та наукове обґрунтування можливих шляхів їх вирішення.

Спершу зауважимо, що положення ст.ст. 744-745 ЦК України визначають, що за договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме чи рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно.